

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-67-4-77-81
УДК 159.96

Світлана КАРСКАНОВА

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна
e-mail: sveta.karskanova@gmail*

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ МАЙБУТНЬОГО ЛОГОПЕДА ЯК ОСНОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядається власний досвід людини, майбутнього фахівця логопеда як фактори які входять до його особистісного психологічного благополуччя. Специфіка майбутньої професійної діяльності логопедів диктує і підходить до організації їх професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Рівень благополуччя буде залежати від того, чи будуть відповідати задоволенню потреби майбутнього фахівця різного рівня, особливо соціальні потреби.

Ключові слова: психологічне благополуччя, автономність, комунікативна компетенція

Постановка проблеми. Неухильне зростання кількості дітей із різноманітними порушеннями в мовленнєвому розвитку чисельність яких зумовлює необхідність педагогічного супроводу розвитку дітей із мовленнєвими порушеннями, надання їм своєчасної спеціалізованої, кваліфікованої логопедичної допомоги, ефективність якої багато в чому залежить від професійної підготовки вчителів-логопедів, від їх психологічного благополуччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає можливість зробити висновок про те, що проблема підготовки майбутніх учителів-логопедів вивчається в таких основних напрямках: – обґрунтування теоретичних засад професійної підготовки педагогів (Н. Бібік, В. Гриньова, В. Євдокимов, І. Зязюн, В. Лозова, О. Мороз, І. Прокопенко, О. Савченко, В. Семиченко, А. Троцько); висвітлення деяких шляхів підготовки учителів-логопедів (В. Акименко, В. Дудьєв, О. Жукотинська, О. Китик, Н. Харченко).

Ми пропонуємо додати аспект психологічного благополуччя майбутнього фахівця. З поняттям «психологічне благополуччя» співвідносять цілий ряд близьких, але не тотожних за своїм значенням понять, таких як: «психічне здоров'я», «норма», «нормальна особистість», «позитивний стиль життя», «емоційний комфорт», «висока якість життя», «внутрішня картина здоров'я», «зріла особистість», особистість, що «самоактуалізується», «повноцінно функціонуюча особистість» та ін. (Б. С. Братусь, А. В. Вороніна, Ш. Бюлер, Дж. Бьюдженталь, А. Маслоу, Я. Морено, К. Роджерс, П. П. Фесенко, В. Франкл, Е. Еріксон, К. Юнг, М. Яхода). Частіше всього «психологічне благополуччя» співвідносять з такою відомою категорією, як «психічне здоров'я».

Психологічне благополуччя особистості вичалося в контексті зовнішніх впливів, як міра

задоволення основних потреб, характеру міжособистісних стосунків тощо. Серед внутрішніх детермінант є наступні: толерантність (Н. К. Бахарєва), ціннісні орієнтації і стратегії поведінки (О. Є. Бочарова), самоактуалізація (Г. Л. Пучкова), усвідомленість життя (П. П. Фесенко), суверенність психологічного простору особистості (О. М. Паніна), рівень домагань і самооцінка (Н. О. Растрігіна), життєві стратегії (А. Є. Созонтов); особливості зв'язку відповідальності з психологічним благополуччям особистості (Е. Л. Носенко).

Психологічне благополуччя особистості у сучасному вітчизняному науковому розгляді є: неможливість визначення благополуччя для окремої людини в умовах абстрагування від благополуччя громади, до якої ця людина належить (Л. А. Найдьонова); погляд на психологічне благополуччя тільки як на благополуччя професійно зайнятої особистості (Г. В. Ложкін); наявність добрих комунікаційних навичок, екстраверсія або розвинене почуття гумору, яке буде формувати основу для позитивних стосунків з оточуючими і обумовлювати психологічне благополуччя особистості (Е. Л. Носенко). В умовах навчання із застосуванням інформаційних технологій здатність до самоорганізації, володіння раціональними прийомами пізнання, вміння аналізувати та структурувати інформацію, перетворюючи її на знання, набуває з точки зору О. М. Знанецької, важливого значення для забезпечення психологічного благополуччя.

Постановка завдання – розкрити основні підходи, спрямовані на набуття студентами досвіду професійної логопедичної діяльності на основі психологічного благополуччя. Проведений науковий пошук, власний психологічний, педагогічний, викладацький досвід свідчать про те, що використання у процесі навчання власного досвіду людини є найважливішим аспектом особистісно

орієнтованого підходу, його самобутності й самоцінності. Суб'єктний досвід в особистісно орієнтованому навчанні виступає як системоутворювальний фактор. Ми в статті розглядаємо власний досвід людини, майбутнього фахівця логопеда як фактори які входять до його особистісного психологічного благополуччя.

Опрацювання дискусійних питань є важливим засобом пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання. За визначенням науковців [2; 4], дискусія – це широке публічне обговорення якогось спірного питання та значною мірою сприяє розвитку критичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички відстоювати свою думку, поглиблює знання з обговорюваної проблеми, і все це повністю відповідає завданням сучасної вищої школи. У дидактиці дехто з фахівців зараховує дискусію як до методів навчання (способів роботи зі змістом навчального матеріалу), так і до форм організації навчання [2]. Певна кількість науковців вважає дискусію різновидом ігрових форм занять, співробітництва, коли з обговорюваної проблеми ініціативно висловлюються всі учасники спільної діяльності [2].

На сучасному етапі дослідження О. Пометун, Л. Пироженко [5] вбачають сутність інтерактивного навчання в тому, що навчальний процес здійснюється за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і студент, і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу перенесення отриманих умінь, навичок та способів діяльності на різну діяльність, тобто використання особистісного досвіду. Студенти приймають важливі рішення щодо процесу навчання, мають можливість спілкування й розвитку комунікативних умінь і навичок[5].

Складовою діяльності сучасного фахівця логопеда є комунікативна компетенція, яка належить до ключових професійних характеристик та розвивається, в тому числі і засобами інтерактивного навчання. Ця компетентність містить наступні складові, характеристики:

- уміння формувати мету і завдання професійного спілкування;
- аналізувати предмет спілкування, організувати обговорення;

- керувати спілкуванням, регламентуючи його;
- послуговуватися етикетними засобами для досягнення комунікативної мети;
- уміти проводити бесіду, співбесіду, дискусію, діалог, дебати, перемовини тощо;
- уміти користуватися різними тактиками для реалізації вибраної стратегії;
- уміти аналізувати конфлікти, кризові ситуації і вирішувати їх;
- уміти доводити, обґрунтовувати, вмотивувати, аргументувати, спростовувати, заперечувати, відхиляти, оцінювати;
- уміти перефразувати, тезово висловлюватися, володіти навичками вербалізації.

Специфіка майбутньої професійної діяльності даної категорії фахівців диктує і підходи до організації їх професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Логопеди мають володіти досконалим професійним мовленням, вміти коректно виражати і аргументовано обґрунтовувати свої думки та висновки за результатами спостережень та експериментальних досліджень. Це можливо лише за умови психологічного благополуччя самого майбутнього фахівця. В свою чергу, розвиток комунікативних умінь і навичок буде сприяти зростанню психологічного благополуччя майбутнього логопеда, що прослідковується всіма викладачами та фахівцями, де студенти проходять практику протягом всього періоду навчання.

Рівень благополуччя буде залежати від того, чи будуть відповідати задоволенню потреби майбутнього фахівця різного рівня, особливо соціальні потреби в вузькому та в широкому сенсі слова (оскільки соціально опосередковані всі спонукання людини) включають прагнення належати до соціальної групи (спільноти) та займати у цій групі певне місце, користуватися зв'язками, добрими стосунками, увагою оточуючих, бути об'єктом їх поваги та любові.

Найважливіший з них трактується як «прийняття себе», тобто позитивне ставлення до себе і свого минулого. У більшості зазначених наукових публікацій з проблеми психологічного благополуччя, прийняття себе суб'єктом, який гідний поваги, розглядається як центральна ознака ментального здоров'я людини і як характеристика особистості, що самоактуалізувалась, оптимально функціонує і досягла особистісної зрілості. Це – основний конструкт, який використовується у дефініції поняття психологічного благополуччя. Ми доповнили принципи конструкту шкалами опитувальника самоставлення: інтегральне почуття «за» чи «проти» власного «Я»; самоповага; аутосимпатія; відношення інших, яке очікується; самоінтерес; самовпевненість; відношення інших; самоприйняття; самокерування, самопослідов-

ність; самозвинувачення; самоінтерес; само розуміння.

Автономність – наступний конструкт, який розглядається при аналізі поняття психологічного благополуччя. В літературі є посилання на те, що самоактуалізація людини базується на її незалежності, на її спроможності саморегулювати власну поведінку з середини. Люди, які характеризуються як такі, що самореалізувались, виявляють високий рівень автономного функціонування і властивість протистояти окультурації. Це досить невеликий відсоток серед обстежених студентів не більше 20%, проте до 50% мають межеві характеристики з цього пункту, що свідчить про розвиток цієї характеристики протягом студентства та великий потенціал для розвитку у подальшому професійному житті. Таким особистостям притаманний інтернальний локус контролю, вони не чекають схвалення або оцінки себе з боку інших. Як-то викладачів в університеті, батьків у дорослому житті чи адміністраторів (директорів, завідувачих і т.інш.) та колег у подальшому професійному розвитку. Індивідуалізація розглядається як властивість, що включає спроможність людини не дотримуватись колективних страхів, вірувань, забобонів. Наявність у людини відчуття автономності зумовлює її спроможність регулювати власне поведіння, творити власне життя і надає людині відчуття певної свободи у регулюванні норм її повсякденного життя. Шкали опитувальника САМОАЛ доповнили ці напрямки цінностним компонентом, поглядом на природу людини, потребою в пізнанні, розумінням спонтанності, особистісним саморозумінням, аутосимпатією, контактністю та гнучкістю у спілкуванні.

Конструкт управління середовищем, який належить до ознак психологічного благополуччя також чи так званої «екологічної майстерності» (environmental mastery) за К. Рифф [7] доповнюється визначенням творчої активності особистості, що розглядається нами в контексті психологічної характеристики творчого мислення майбутнього професіонала. Результати використання методики дозволяють виокремити особливість педагогічної творчості, як активного процесу, спрямованого на пошук та реалізацію оригінальних рішень педагогічних проблем, осмислити і реалізувати свій творчий потенціал. Спроможність суб'єкту активно обирати та створювати власне середовище, яке відповідає його чи її психологічним умовам життя, визначається як характерна ознака ментального здоров'я. Зрілість розглядається як спроможність брати участь в активності поза власним оточенням. Таким чином, цей конструкт психологічного благополуччя визначає спроможність людини сприяти прогресу у світі і

змінювати його креативно, шляхом фізичної та інтелектуальної діяльності.

Ще одним конструктом психологічного благополуччя є наявність мети життя. Ментальне здоров'я людини визначається як стан, що включає впевненість у наявності цілі і змісту життя, а визначення зрілості людини також базується на підкреслюванні усвідомлення нею цілі життя і сенсу спрямованості життя на досягнення професійних цілей. Для уточнення напрямку фахового зростання оцінювалась також професійна затребуваність особистості [6]. Цілі в житті змінюються протягом всього життя. Особистість на різних етапах професіогенезу розглядається з боку професійного співтовариства, постійно відбувається переживання професійної затребуваності, потрібно підтвердження професійної компетентності, як з боку професійного оточення та і самооцінюванням. Робота всіх фахівців – викладачів вищої школи комплексно спрямована на розвиток цього конструкту. Результатом є висока самооцінка випускників – майбутніх логопедів, дефектологів, практичних психологів. Вони розуміють цілі свого життя і сенсу спрямованості свого життя на досягнення професійних цілей.

Для дослідження конструктів, які були описані вище ми використали наступні методики:

1. «Шкали психологічного благополуччя» (К. Ріфф) опитувальник має наступні шкали: самоприйняття; цілі в житті; компетентність; особистісне зростання; позитивні відносини з іншими; автономність [3],

2. Опитувальник САМОАЛ (А. В. Лазукин в адаптації Н. Ф. Каліної) [160], має наступні шкали: орієнтація у часі, цінності, погляд на природу людини, потреба в пізнанні, креативність (прагнення до творчості), автономність, спонтанність, саморозуміння, аутосимпатія, контактність, гнучкість у спілкуванні.

Висновки і перспективи досліджень. У результаті теоретичного аналізу було встановлено, що феномен психологічного благополуччя особистості розглядається, як результат переживання особистістю гармонії в особистому житті, пізнання особистістю власного потенціалу, успіхів чи досягнень у професійній реалізації. Особистість фахівця функціонує як складна інтегративна динамічна система взаємодіючих властивостей. Дослідження складових і особливостей психологічного благополуччя особистості фахівця, їх системних взаємодій та рис особистості, дозволяють, поряд з розвитком конкретних вмінь самокорекції, вважати позитивне мислення, емоційну зрілість найважливішими завданнями тренінгового процесу з формування базису психологічного благополуччя. Проведене дослідження та його

теоретичний аналіз відкриває перспективи нової розробки підходів до проблеми психологічного благополуччя майбутнього фахівця-логопеда. До подальших напрямів досліджень цієї проблеми ми

вважаємо за доцільне віднести вивчення гендерних відмінностей психологічного благополуччя особистості майбутнього фахівця різних спеціальностей.

Список використаних джерел

1. Балл Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири / Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І. А. Зязюна. – Київ: Видавництво «Віпол», 2000. – С. 134-157.
2. Волкова Н. П. Педагогічні комунікації: інноваційні методи навчання: навч. посіб. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2004. – 52 с.
3. Карсканова С. В. Опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К.Ріфф: процес та результати адаптації / «Практична психологія та соціальна робота» – №1, 2011. – С. 1-10.
4. Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.03 / В. А. Кисличенко. – К., 2011. – 20 с.
5. Сінопальнікова Н. М., Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2015 р., Вип. 41 (94)С.304, 2015 ISSN 1992-5786.
6. Шеремет М. К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип. XVII в двох частинах, частина 1. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2011. – 368 с.
7. Ryff C. D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being // Journal of Personality and Social Psychology. – 1989. – № 6: Vol. 57. – pp. 1069 – 1081.
8. Ryff C.D., Keyes C.L.M. The structure of psychological well-being revisited // Journal of Personality and Social Psychology, 1995, Vol. 69. – P. 719-727.

References

1. Ball G. O. Gumanizaciya zagalnoyi ta profesijnoyi osviti: suspilna aktualnist i psihologo-pedagogichni oriyentiri / Neperervna profesijna osvita: problemi, poshuki, perspektivi: Monografiya / Za red. I. A. Zyazyuna. – Kiyiv: Vidavnictvo «Vipol», 2000. – S. 134-157.
2. Volkova N. P. Pedagogichni komunikaciyi: innovacijni metodi navchannya: navch. posib. Dnipropetrovsk: Vid-vo DNU, 2004. – 52 s.
3. Karskanova S. V. Orituvalnik «Shkali psihologichnogo blagopoluchchya» K.Riff: proces ta rezultati adaptaciyi / «Praktichna psihologiya ta socialna robota» – №1, 2011. – S. 1-10.
4. Kislichenko V. A. Logopedichnij suprovid sim'yi, v yakij viovuyetsya ditina z porushennyami movlennya: avtoref. dis. na zdobuttya naukovogo stupenya kand. ped. nauk: 13.00.03 / V. A. Kislichenko. – K., 2011. – 20 s.
5. Sinopalnikova N. M., Pedagogikaformuvannyatvorchoyiosobistostiuvishijizagalnoosvitnijshkolah, 2015 r., Vip. 41 (94)S.304, 2015 ISSN 1992-5786.
6. Sheremet M.K. Pidghotovka korekciynikh pedaghoghiv u vyshhykh navchalnykh zakladakh // Zbirnyk naukovykh pracj Kam'janecj-Podiljskogho nacionaljnogho universytetu imeni Ivana Oghijenka / Za red. O.V. Ghavrylova, V.I. Spivaka. – Vyp. XVII v dvokh chastynakh, chastyna 1. Serija: socialjnopedaghoghichna. – Kam'janecj-Podiljskij: Medobory-2006, 2011. – 368 s. 15
7. Ryff C. D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being // Journal of Personality and Social Psychology. – 1989. – № 6: Vol. 57. – pp. 1069 – 1081.
8. Ryff C.D., Keyes C.L.M. The structure of psychological well-being revisited // Journal of Personality and Social Psychology, 1995, Vol. 69. – P. 719-727.

Светлана Карсканова. Психологическое благополучие будущих логопедов как основа профессиональной подготовки.

В статье рассматривается собственный опыт человека, будущего специалиста логопеда, как факторы входящих в его личностное психологическое благополучие. Специфика будущей профессиональной деятельности логопедов диктует подходы к организации их профессиональной подготовки в вузе. Уровень благополучия будет зависеть от того, будут ли удовлетворены социальные потребности будущего специалиста.

Ключевые слова: психологическое благополучие, автономность, коммуникативная компетенция, будущие логопеды.

Svitlana Karskanova. Psychological well-being of the future speech therapist as a basis of professional training

The article determines the relevance of the problem of patriotic upbringing of children in the modern society; it reveals the content of realizing the educational potential of the modern Ukrainian family, which has the most significant influence on the personality of a pre-school child in shaping civic position, values and orientations. The article examines modern trends which influence a young family behavior, especially an upbringing function. In this context the author analyses specific problems of upbringing of the children in a young family. In the article the features of influencing of domestic mutual relations and paternal styles of education are considered on socialization of personality of child. The role of the family in the moral development of the child's personality, the formation of

patriotic feelings, the outlook and character of the citizen of Ukraine are determined. It is emphasized that the result of formation of a moral upbringing of the individual depends directly on the cultural level of the family, the upbringing position held by the parents, the general atmosphere that prevails in it. The deviations of the organization of moral education of older preschool children in the context of contemporary political and economic problems are determined. Summarized research data, it is noted that despite the leading role of the family, as a specific form of social experience transfer, historical memory and cultural traditions, family and society should perform the function of patriotic education of children in unity, since the goals of family education and the specific tasks of patriotic upbringing of preschool children are not yet understood by parents in most Ukrainian families. The main types of modern families and their educational influence on the child personality formation are described in the article. Measures promoting the patriotic education of children and their parents are described. Now, however, the importance of family is gradually growing, as its role has been perceived in the development of the younger generation. Because it is in the family where the model of future life is formed, so it is much depends on parents and other relatives.

Keywords: psychological well-being, autonomy, communicative competence, future speech therapist.